

Косілова Ольга Іванівна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-5574-3771

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВ НА ОПІР ТА ПОВСТАННЯ: УМОВИ ЇХ ЛЕГІТИМАЦІЇ

“...Беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися верховенством права з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення...”

Пreamбула до Загальної декларації прав людини

У статті аналізуються права на опір та повстання, які були сформульовані одними із перших в історії становлення, формування та розвитку прав людини і громадянина. Встановлено, що права людини на опір та повстання є наслідком багатовікової боротьби людей за свої права і свободи, вони легалізують права конкретного народу в конкретний час, за конкретних підстав чинити опір деспотичній владі і будь-яким спробам узурпації влади з метою захисту або поновлення конституційного ладу.

Доведено, що право на опір тісно пов'язане із правом на повстання та революцію. Визначено суб'єкти та об'єкти опору. Проаналізовано теоретичні та нормативні основи закріплення прав на опір та повстання, зокрема положення конституцій країн світу.

Обґрунтовано висновок, що право на спротив може легітимно реалізуватись фізичною особою або народом за умови відсутності та неефективності, а також вичерпаності інших політично-правових засобів захисту прав і свобод та форм народодовладдя.

Ключові слова: *право на опір, право на повстання, революція, демократія, тиранія, узурпація влади, легітимність, легітимація, народний суверенітет*

Суспільство має природне право на захист своїх прав при порушенні народного суверенітету та людської гідності. Реалізація народом своїх природних прав на опір та повстання є засобами оборонної (захисної) демократії.

Право на повстання як насильницька форма спротиву розглядається як конституційний еквівалент права на необхідну оборону, крайній засіб (ultimaratio), до якого звертаються у разі неможливості ефективно захистити свої права за допомогою інших правових механізмів, що реалізуються в умовах демократичного режиму. Однак

питання про те, в яких ситуаціях використання захисної демократії є виправданим, не вважаючи це надмірним утиском громадянських прав, є спірним.

Обґрунтування права на опір (спротив) народу проти гноблення і тиранії правителів бере свій початок із стародавніх часів. Дослідженню цієї теми присвятили свої твори, зокрема, Платон, Сократ, М. Т. Цицерон, Л. Кар, Ф. Аквінський, Л. Дюгі, Гуго Гроцій, Ж. Ж. Руссо, Дж. Локк, Т. Гоббс, Ш. Л. Монтескьє, І. Бентам. Серед сучасних дослідників право на опір набуло наукового правового обґрунтування завдяки працям відомих зарубіжних та українських дослідників, зокрема, Т. Гінзбурга, Р. Міллера, С. Погребняка, О. Уварової, В. Поляновського, Я. Богіва, К. Павшук, А. Гайду, Ю. Разметаєвої та інших.

Метою статті є визначення теоретичного підґрунтя та нормативного закріплення прав на опір та повстання та визначення умов їх легітимації.

В історії становлення, формування та розвитку прав людини і громадянина право на опір гноблення було сформульовано одним із перших. Так, у Французькій Декларації прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 року в ст. 2 говориться: “Мета всякого політичного Союзу — забезпечення природних і невідчужуваних прав людини. Цими правами є свобода, власність, безпека та опір гнобленню” [1].

У Декларації незалежності США 1776 року право на опір гнобленню прямо пов’язувалося з поведінкою уряду. Там сказано: “Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить із згоди тих, ким вони управляють; що в кожному випадку, коли якась форма правління стає згубною для такої мети, народ має право змінити або скасувати її і встановити новий уряд, спираючись на такі принципи та організовуючи його владу в такі способи, які видаються народу найдоцільнішими для досягнення своєї безпеки і щастя” [2].

У преамбулі до Загальної Декларації прав людини, прийнятої 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, проголошено: “Зважаючи на те, що необхідно, щоб права людини охоронялися владою закону в цілях забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися, як до останнього засобу, до повстання проти тиранії та гноблення” [3]. Як бачимо, Декларація прав людини підтверджує право не тільки народу, а й окремої людини на повстання проти тиранії та гноблення.

Загальна ісламська декларація прав людини також визнає право на революцію: “Кожна людина і кожен народ має невід’ємне право на свободу... і має право боротися всіма доступними засобами проти будь-якого порушення або скасування цього права, і кожен пригноблений індивід або народ має законне право на підтримку інших осіб і/або народів у такій боротьбі” [4].

Український дослідник А.В. Гайду визначає право на опір (спротив) як невід’ємне природне право народу чи окремого індивіда чинити спротив спробам порушити існуючий політичний лад чи посяганням на права людини з боку посадових осіб чи держави у формі мирних зібрань або (та) у крайніх випадках у формі революції, основною метою якого є гарантування і збереження законності і конституційності влади. “Jus resistendi” є формою політичної участі людини [5, с. 52].

Слушною з цього приводу є позиція В. Ковальчука, який, досліджуючи легітимацію державної влади через демократичні вибори, вказує, що остання утверджує правовий характер влади, обґрунтовує та виправдовує її рішення, створення владних структур, їх зміну та оновлення. Опір не обов'язково ставить за мету кардинальну зміну існуючого ладу; опір (зокрема у вигляді повстання) нерідко здійснюється у тому, щоб змусити громадську владу дотримуватися суспільного договору (конституції). Опір спрямовано на усунення відхилень від принципів конституційного ладу і порушень прав людини, на фактичну протидію таким порушенням [6].

Ю. Разметаєва наголошує на обов'язковій наявності “легальної мети” у суб'єктів права. Такою метою, на її думку, може бути: зміна в публічній владі; припинення зловживання повноваженнями і правами людини з боку її представників; повернення до демократичного правового режиму або зміна конституційного ладу, спрямовані на створення правової держави; досягнення незалежності (у сукупності з правом на самовизначення) [8, с. 33].

Отже, коли не відбувається заміна влади, народ має законне право на повстання і розв'язання проблеми збройним шляхом. О. Павшук виокремлює прямі і непрямі форми реалізації права на опір. Вона зазначає, що “безпосередньо це право здійснюється через реалізацію передбачених Конституцією України прав громадян збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи та демонстрації та права на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів. Непрямими ж формами виступають всенародні референдуми за народною ініціативою, громадські слухання, ініціативи, “народне вето”, народна законодавча ініціатива, громадський контроль, реалізація яких сприятиме налагодженню зв'язків між владою і громадськістю” [9].

Право на опір тісно пов'язаний із правом на повстання та революцію, у зв'язку з цим доцільно визначити зміст та сутність означених понять. Важливо також визначити зміст термінів легітимність та легальність у зв'язку з реалізацією цих прав. Як зазначає А.Гайду, опір спрямований проти посадових осіб, державних чи місцевих органів влади, інших політичних інститутів. Всі ці об'єкти можна об'єднати під одним поняттям – державна влада. Право чинити опір може реалізовуватись лише проти державної влади, яка діє неправомірно, порушуючи суспільний договір і конституційні норми [5].

Повстання, як правило, характеризується використанням зброї. Повстання – це акт опору та непокорі владі з метою її повалення та зміни. Найчастіше повстання спрямовані проти влади, тиранії. Повстання є проявом діяльного прагнення людей досягти своєї мети. Протягом людської історії повстання поруч з війнами є основним видом організованого насилля [6]. Повстання мають певні загальні характеристики: це робиться проти влади; повстання здійснюється в ієрархічному контексті, тобто не існує між егалітарними відносинами; повстання може здійснюватися у мирній або силовій формах; люди, які здійснюють повстання, мають спільну мету та низку об'єднуючих характеристик (за статтю, соціальним класом, професією, етнічною приналежністю тощо) [6].

На відміну від права на повстання, право на опір має на меті відновлення конституційного порядку, а не його повне усунення, і це є суттєвою відмінністю між

цими правами. Можна визначити, що право на опір, у чистому вигляді, це суперечка про розміщення фігур на шахівниці, а не про докорінну зміну самої гри. Це заклик повернутися до нормального життя [7].

Очевидно, що між повстанням та революцією є відмінності, хоча на перший погляд вони можуть здатися синонімами. З одного боку, повстання – це акт, що охоплює численні форми повалення встановленого режиму. З іншого боку, – революція є дещо складнішою, оскільки вона включає весь процес. З цієї причини можна сказати, що повстання є однією зі складових революції.

Опір (спротив) громадян може перерости у рух опору, організовані зусилля частини населення країни, спрямовані на опір легітимній чи окупаційній владі і підірив громадського порядку та стабільності, зумовлюється дуже рішучими діями (досягнення успіху за допомогою найрадикальніших методів). Це поняття увійшло в політичну літературу під час Другої світової війни і спочатку вживалося на означення підпільної і повстанської боротьби народів Європи проти окупації Німеччиною та її союзниками. Найбільш відомими в Європі вважаються французькі “макі”, італійська “Резистенца”, Народно-визвольна армія Югославії, польська Армія Крайова, радянський партизанський рух, Українська Повстанська Армія. З початку 1960-х під рухом опору розумілася боротьба за національні, політичні та громадянські права народів, що перебували під контролем комуністичних сил СРСР, країн Східної Європи [12].

Щодо теоретичних розробок у цій сфері, то слід згадати роботи відомих філософів та правників доби Просвітництва. Зокрема, Дж. Локк у праці “Два трактати про правління” писав про необхідність чинити спротив владним особам у разі порушення ними закону. “Де закінчується закон, починається тиранія, якщо закон переступається на шкоду іншому. І якщо хто-небудь з тих, хто знаходиться при владі перевищує дану йому за законом владу і вчиняє дії, які не дозволяються законом, то він при цьому перестає бути посадовою особою, і оскільки він діє подібним чином без належних повноважень, то йому можна чинити опір, як і будь-якій іншій людині, яка силою зазіхає на права іншого” [13, с. 118]. Ж-Ж. Руссо наголошує на тому, що в момент, коли уряд узурпує суверенітет народу, він розриває суспільний договір. Це слугує значною підставою для справедливої протидії такому уряду [14, с. 75].

Французький філософ Ш.-Л. де Монтеск’є вказував, що народ тільки делегує свою владу правителям. Він може без згоди правителів змінити форму правління, якщо правителі зловживають одержаною владою і правлять тиранічно. Порушення законів дає право народу на повстання проти свавілля правителя. Він вважав класичний поділ влади на три гілки гарантією від свавілля деспотів. У трактаті “Про дух законів” 1748 р. Монтеск’є писав, що право передує закону і визначає його. Право – це вираження справедливості. Тільки справедливе може бути правом. Законодавство буде правом лише тоді, коли законодавець виділить справедливе право з численних закономірних відносин між людьми та сформулює його у вигляді позитивних законів держави [15].

Український державний діяч, політичний мислитель П. Орлик у своєму маніфесті (зверненні) до європейських урядів “Вивід прав України” у 1712 р. наголошував, що “козаки мають за собою право людське і природне, одним з головних принципів

якого є такий: “Народ завжди має право протестувати проти гноблення і відновити застосування своїх стародавніх прав, коли на це буде слушний час” [16].

Український конституціоналіст В. Речицький зазначав: “Право на повстання означає, що народ може перевернути все “догори дригом”, встановити інший порядок, обрати нову (кращу) владу і почати все з чистого аркуша. Тобто справжня Конституція охороняє права народу та громадянського суспільства так, що дозволяє повне скасування хворого правопорядку з метою заміни його “хаосом народного повстання” [17].

Якщо звернутися до текстів конституцій країн світу, то можна виявити наявність положень, які прямо чи опосередковано закріплюють право на опір та повстання. Зокрема, у низці західних держав подібна форма протесту проти тиранії взагалі чітко прописана в Основному законі країни.

Частина 4 ст. 20 Основного закону Федеративної республіки Німеччини прямо закріплює право на опір: “Всі німці мають право на опір кожному, хто спробує усунути цей лад, якщо інші засоби неможливі”. Ідея цього положення нав’язана досвідом фашизму, що прийшов до влади законним шляхом, а потім знищив встановлений конституційний лад [18]. У ст. 32 конституції Словацької Республіки зазначено, що: “Громадяни мають право чинити опір кожному, хто посягає на здійснення демократичних прав і свобод людини та громадянина, передбачених справжньою Конституцією, якщо діяльність конституційних органів і дієве використання засобів, передбачених законом, виявляються неможливими” [19]. Конституція Грецької Республіки в ст. 120 ч. 4 встановила: “Дотримання Конституції ввіряється патріотизму греків, які правомірні та зобов’язані чинити опір усіма засобами будь-якій спробі скасувати її шляхом насилля” [20]. У ст. 21 конституції Португальської Республіки йдеться про те, що кожний користується правом чинити опір будь-якому наказу, котрий завдає шкоди його правам і свободам і їх гарантіям [21]. Конституція Республіки Перу закріпила в ст. 46, що ніхто не зобов’язаний підкорятися узурпаторському уряду чи тому, хто взяв на себе публічні функції на порушення Конституції та законів. Громадяни мають право на повстання на захист конституційного ладу. Рішення та правові акти тих, хто узурпував публічні функції, нікчемні [22]. В Основному законі Естонської Республіки, прийнятому в 1992 році, ч. 2 ст. 54 закріплено положення: “Кожен громадянин Естонії має право, за відсутністю інших засобів, надавати спробам насильницького зміни конституційного ладу опір з власної ініціативи” [23]. У ст. 23 Хартії основних прав і свобод Республіки Чехії 1991 сказано: “Громадяни мають право чинити опір кожному, хто зазіхає на демократичний порядок здійснення прав людини та основних свобод, встановлений Хартією, якщо діяльність конституційних органів і дієве використання коштів, передбачених законом, виявляються неможливими” [24].

У Конституції України право на опір у непрямій формі закріплено у ст. 5 [25]. Конституція, визнаючи суверенне право народу на владу, передбачає можливість змінювати конституційний лад держави виключно народом і забороняє узурпацію державної влади будь-яким органом чи посадовою особою держави, а також громадянами. Це означає, що громадяни України мають право на громадянську непокору у вигляді опору чи повстання як її різновидів. Інші статті Конституції – 27, 34, 39, 48, 55

додатково опосередковано закріплюють ці права народу. Ю. Разметаєва зазначає, що конституційно-правовими формами реалізації права на опір та повстання можуть бути страйки, мітинги, пікети, наметові містечки, демонстрації, петиції, референдуми, маніфестації, судові позови, громадська непокора, бойкот виборів, листівки, фронти опору тощо. Практично всі ці організаційні способи опору дозволено чинною Конституцією України. Суд може обмежити їх в інтересах національної безпеки та громадського порядку. Але загроза національній безпеці та громадському порядку має бути реальною, а не уявною [8].

Щодо визначення умов легітимності та легалізації прав на опір та повстання, слід зазначити, що включення права на опір у конституційний текст може слугувати меті легітимізувати постфактум зміну влади, що відбулася недемократичним способом.

Аналізуючи зміст поняття “легальність”, слід підкреслити його багатоаспектність та складність, сучасний словник іншомовних слів тлумачить поняття “легальний” (лат. *legalis* – законний) так: законний, дозволений законом [26, с. 96]. Легітимність (лат. *legitimus* – законний, правомірний) на відміну від легальності, це не формальний закон, не чітко сформульована юридична норма. Це збіг дій органів державної влади з тим, чого чекає від них суспільство [12, с. 21]. Під легітимацією розуміють визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження. З урахуванням наведеного легітимацію органів державної влади можна трактувати як процес їх узаконення, за допомогою якого вони набувають ознак легітимності.

О. Уварова та С. Погребняк зазначають, що закріплення такого права, як право на повстання, є доказом прагнення нації до демократичного управління. Тобто держава сама йде на те, щоб закріпити визнання нею можливості бути поваленою у разі відхилення від визнаних суспільством цінностей. Публічна влада тим самим чітко сигналізує про свою готовність дотримуватись Конституції, а отже, – додатково забезпечує свою легітимність [27].

Важливе легітимізує значення права на повстання та опір має ст. 22 Конституції України: “Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод”. Логічно припустити, що право на опір та повстання цілком можуть бути внесені до переліку прав і свобод.

Якщо спробувати визначити умови легітимності права на опір та повстання, то слід зазначити, що ці права правомірно реалізовувати після вичерпання всіх нормативно-правових та інституційних механізмів захисту прав та свобод. До загальних умов, які спричиняють опір та протести населення відносяться: наявність у державі, де відбулося повстання, тиранії і гноблення; наявність у повстанців спеціальної мети у вигляді усунення тиранії і гноблення; відсутність у правовій системі держави ефективних і доступних для народу правових засобів для усунення тиранії і гноблення.

До конкретизуючих умов можна віднести такі:

➤ масові обмеження прав і свобод громадян і неможливість їх ефективного захисту при зверненні до державних інститутів;

- застосування політичних репресій;
- несправедливий розподіл доходів між різноманітними прошарками суспільства, який призводить до антогонізації соціальних протиріч;
- неможливість існування і діяльності опозиції у межах діючих політичних інститутів;
- вибіркове правосуддя;
- тотальна корупція в державних та правоохоронних органах;
- зосередження закріплених в текстах правових актів і “тіньових” владних повноважень у однієї особи;
- фальсифікація виборчих процедур;
- державний контроль за ЗМІ;
- військова експансія або пошук зовнішнього ворога.

Права людини на опір та повстання є наслідком багатовікової боротьби людей різних континентів за свої права і свободи, воно легалізує право конкретного народу в конкретний час, за конкретних підстав чинити опір деспотичній владі і будь-яким спробам узурпації влади з метою захисту або поновлення конституційного ладу. Ці права є природними правами людини, метою їх реалізації не обов'язково є повалення чи насильницька зміна конституційного ладу, але й його збереження.

Найдієвішим механізмом такого захисту права на народний суверенітет є відкликання влади народом. Результати аналізу міжнародних правових актів, конституцій зарубіжних країн та України, теоретико-правових досліджень свідчать про те, що права народу на опір та повстання є підставою для визнання таких прав ефективною гарантією забезпечення народного і державного суверенітету.

Навіть у країнах, у конституціях яких немає положень про право на повстання, право на революцію існує як неписаний закон, тому що воно вважається “одним із стовпів західної цивілізації”. Оскільки масові акції і повстання як крайні заходи захисту демократії і прав людини визнаються світовим співтовариством правомірними способами вирішення проблем у конкретних обставинах місця та часу їх вчинення, то дії учасників у таких акціях не можуть вважатися злочином. Дії народу унаслідок крайньої необхідності проти узурпації державної влади піддаються декриміналізації, оскільки масова участь людей у повстанні перевищує обсяг можливого їх покарання.

Однак, слід навести ще одну умову, за якої право на спротив може легітимно реалізуватись фізичною особою або народом. Такою умовою є відсутність, неефективність чи вичерпаність інших політично-правових засобів захисту прав і свобод, форм народовладдя таких, як референдум, вибори, подання петицій, звернення до правоохоронних та судових органів. У разі, коли влада відмовляється звітувати та нести відповідальність перед населенням, відмовляється від своїх законних обов'язків, вона втрачає свою монополію на законне насилля, так як більше не виступає гарантом закону і не транслює його в суспільство. Саме тоді суб'єкти права на спротив матимуть всі підстави для його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація прав людини та громадянина від 26 серпня 1789 р. URL: <https://uk.wiki-source.org/> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки від 4 липня 1776 р. Архівні документи. URL: [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1776%20\(07\)%2004.USA.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1776%20(07)%2004.USA.php) (дата звернення: 20.09.2023).
3. Загальна Декларація прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Universal Islamic Declaration on Human Rights, adopted by the Islamic Council of Europe on 19 September 1981/21 Dhul Qaidah 1401. URL: http://hrlibrary.umn.edu/instate/islamic_declaration_HR.html (дата звернення 20.09.2023).
5. Гайду А.В. Право на спротив як форма реалізації реального народовладдя. Актуальні проблеми політики. 2018. Вип. 62. С. 44–60. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> (дата звернення: 20.09.2023).
6. Повстання. Юридична енциклопедія: у 6 т. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
7. Ковальчук В.Б. Легітимність державної влади та право на громадську непокору: конституційно-правовий аспект. URL: <http://naub.org.ua/?p=161> (дата звернення: 20.09.2023).
8. Разметаєва Ю. С. Право на супротив: основні теоретичні аспекти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2014. № 8. С. 32–36.
9. Павшук К. О. Право на опір у контексті сучасних демократичних процесів. Проблеми законності. 2015. Вип. 129. С. 92–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_129_13 (дата звернення: 20.09.2023).
10. Повстання – що це таке, визначення та поняття. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11040350-rebellion#menu-2> (дата звернення: 20.09.2023).
11. Ginsburg T., Lansberg-Rodriguez D., Versteeg M. When to Overthrow Your Government: The Right to Resist in the World's Constitutions // Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper. 2012. № 406. Р. 9.
12. Коваль М. В. Рух опору. Енциклопедія історії України : у 10 т. Редкол.: В.А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2012. Т. 9. 944 с.
13. Локк Дж. Два трактати про врядування. Київ: Основи, 2001. 274 с.
14. Руссо, Жан-Жак. Про суспільну угоду або принципи політичного права / пер. з фр. О. Хома. К.: Port-Royal, 2001. 349 с.
15. Шарль Монтеск'є. Про дух законів. Рипол-класик. 690 с.
16. Вивід прав України / М. Грушевський, С. Величко, В. Липинський та ін.; ред. М. П. Парцей. Львів: Слово, 1991. 126 с. С.45–49.
17. Речицький В. Конституційне АБВ. Харків: Права людини, 2016. 406 с.
18. Конституція (основний закон) Естонської Республіки від 28.06.1992. (рос.). URL: https://www.riigikogu.ee/wp-content/uploads/2015/02/3_Pohiseadus_VENE.pdf (дата звернення: 20.09.2023).
19. Конституція Федеративної Республіки Німеччини від 23.05.1949. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/germany.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
20. Конституція Словацької Республіки від 01.09.1992. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/slovakia.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
21. Конституції країн світу: Конституція Грецької Республіки, Конституція Республіки Кіпр, Конституція Турецької Республіки / О.В. Коротюк, О.В. Лавринович; перекл. А.О. Воїнова, Д. В. Каєвич. К.: ОВК, 2021. 404 с.
22. Конституція Португальської Республіки від 25.04.1976. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/portugal.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

© Kosilova Olha, 2023

23. Конституція Республіки Перу від 29 грудня 1993 року. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/6544> (дата звернення: 20.09.2023).

24. Конституція Чеської республіки від 16.12.1992. URL: <https://www.cak.cz/assets/ustava-soru.pdf> (дата звернення 20.09.2023).

25. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.09.2023).

26. Музика І.В. Легальність, легалізація, легітимація (як юридичні терміни). Енциклопедія історії України: у 10 т. Редкол.: В.А. Солій (голова) та ін. Київ: Вид-во “Наукова думка”, 2009. Т. 6 : Ла-Мі. 784 с.

27. Погребняк С.П., Уварова О.О. Опір гнобленню. Повстання. Революція (теоретико-правовий аналіз у світлі доктрини прав людини. Право і громадянське суспільство. 2013. № 2. С. 4–62. URL: <http://lcslaw.knu.ua/2013-2.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

REFERENCES

1. Deklaratsiia prav liudyny ta hromadianyna. “Declaration of the Rights of Man and Citizen of August 26, 1789”. URL: <https://uk.wikisource.org/>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

2. Deklaratsiia nezalezhnosti Spoluchenykh Shtativ Ameryky. “The Declaration of Independence of the United States of America dated July 4, 1776. Archive documents”. URL: [https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1776%20\(07\)%2004.USA.php](https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1776%20(07)%2004.USA.php). (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

3. Zahalna Deklaratsiia prav liudyny. “Universal Declaration of Human Rights”. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

4. Universal Islamic Declaration on Human Rights, adopted by the Islamic Council of Europe on 19 September 1981/21 Dhul Qaidah 1401. URL: http://hrlibrary.umn.edu/instreet/islamic_declaration_HR.html. (Date of Application: 20.09.2023) [in English].

5. Haidu, A.V. (2018). Pravo na sprotyv yak forma realizatsii realnoho narodovladdia. “The right to protest as a form of real people’s power”. Actual problems of politics. Iss. 62. P. 44-60. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

6. Povstannia. Yurydychna entsyklopediia. “Uprising. Legal encyclopedia”: in the 6th volume of the M.P. Bazhan Ukrainian encyclopedia, 2002. Vol. 4: 720 p. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

7. Kovalchuk, V.B. Lehitymnist derzhavnoi vlady ta pravo na hromadsku nepokoru: konstytutsiino-pravovyi aspekt. “Legitimacy of state power and the right to civil disobedience: constitutional and legal aspect”. URL: <http://naub.org.ua/?p=161>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

8. Razmietaieva, Yu.S. (2014). Pravo na suprotiv: osnovni teoretychni aspekty. “The right to resist: basic theoretical aspects”. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Odesa, No. 8. P. 32-36 (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

9. Pavshuk, K.O. (2015). Pravo na opir u konteksti suchasnykh demokratychnykh protsesiv. “The right to resistance in the context of modern democratic processes”. Problems of legality. Iss. 129. P. 92-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_129_13. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

10. Povstannia – shcho tse take, vyznachennia ta poniattia. “Rebellion – what is it, definitions and concepts”. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11040350-rebellion#menu-2>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

11. Ginsburg, T., Lansberg-Rodriguez, D. and Versteeg, M. (2012). When to Overthrow Your Government: The Right to Resist in the Worlds Constitutions // Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper. No. 406. 9 p. (Date of Application: 20.09.2023) [in English].

12. Koval, M.V. (2012). Rukh oporu. Entsyklopediia istorii Ukrainy. “Movement of resistance”. Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 volumes. Ed. board: V.A. Smolii and others; Insti-

tute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. K.: Naukova Dumka. Vol. 9. 944 p. [in Ukrainian].

13. *Locke, J.* (2001). Dva traktaty pro vriaduvannia. "Two Treatises on Government". Kyiv: Osnovy. 274 p. [in Ukrainian].

14. *Russo, Zhan-Zhak* (2001). Pro suspilnu ugodu, abo pryntsyipy politychnoho prava. "About the social agreement, or the principles of political law" / Trans. from Fr. and com. K.: Port-Royal. 349 p. [in Ukrainian].

15. *Sharl Monteskie*. Pro dukh zakoniv. "About the spirit of laws". Rypol-Klasik. 690 p. [in Ukrainian].

16. Vyvid prav Ukrainy. "Conclusion of the rights of Ukraine" / [M. Hrushevskyi, S. Velychko, V. Lypynskyi; ed. M.P. Partsei]. Lviv: Slovo, 1991. 126 p., P. 45-49 [in Ukrainian].

17. *Rechytskyi, V.* (2016). Konstytutsiine ABV. "Constitutional ABV". Kharkiv: Prava Liudyny. 406 p. [in Ukrainian].

18. Konstytutsiia (osnovnyi zakon) Estonskoi Respubliki. "Constitution (fundamental law) of the Republic of Estonia dated 28.06.1992". URL: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/02/3_Pohiseadus_VENE.pdf. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

19. Konstytutsiia Federativnoi Respubliki Nimechchyny. "Constitution of the Federal Republic of Germany, dated May 23, 1949". URL: <https://legalns.com/download/books/cons/germany.pdf>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

20. Konstytutsiia Slovatskoi Respubliki. "Constitution of the Slovak Republic dated September 1, 1992". URL: <https://legalns.com/download/books/cons/slovakia.pdf>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

21. Konstytutsii krain svitu: Konstytutsiia Hretskoi Respubliki, Konstytutsiia Respubliki Kipr, Konstytutsiia Turetskoi Respubliki. "Constitutions of the countries of the world: Constitution of the Republic of Greece, Constitution of the Republic of Cyprus, Constitution of the Republic of Turkey" / O.V. Korotiuk, O.V. Lavrynovych. Pereklad A.O. Voinova, D.V. Kaievykh. K.: OVK, 2021. 404 p. [in Ukrainian].

22. Konstytutsiia Portuhalskoi Respubliki. "Constitution of the Portuguese Republic". URL: <https://legalns.com/download/books/cons/portugal.pdf>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

23. Konstytutsiia Respubliki Peru. "Constitution of the Republic of Peru dated December 29, 1993". URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/6544>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

24. Konstytutsiia Cheskoi Respubliki. "Constitution of the Czech Republic, dated December 16, 1992". URL: <https://www.cak.cz/assets/ustava-copy.pdf>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

25. Konstytutsiia Ukrainy. "Constitution of Ukraine": Law of Ukraine dated June 28, 1996, No. 254k/96-BP. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-vr>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

26. *Muzyka, I.V.* (2009). Lehالنست, lehalizatsiia, lehitymatsiia (iak yurydychni termyny). "Legality, legalization, legitimation (as legal terms)". Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 volumes. Edited by: V.A. Solii (head) and others. Kyiv: Publ. "Naukova Dumka". Vol. 6: La-Mi. 784 p. [in Ukrainian].

27. *Pohrebniak, S.P., Uvarova, O.O.* (2013). Opir hnoblenniu. Povstannia. Revoliutsiia (teoretyko-pravovyi analiz u svitli doktryny prav liudyny). "Resistance to oppression. Rebellion. Revolution (a theoretical and legal analysis in the light of the doctrine of human rights)". Pravo i Hromadianske Suspilstvo. No. 2. P. 4-62. URL: <http://lcslaw.knu.ua/2013-2.pdf>. (Date of Application: 20.09.2023) [in Ukrainian].

Kosilova Olha,

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Docent of the Department of Theoretical and Legal Disciplines of the Educational and
Scientific Institute of Law State Tax University, Irpin, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-5574-3771

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE RIGHTS TO RESIST AND REBELLION: CONDITIONS OF THEIR LEGITIMATION

The article examines the rights of resistance and rebellion, which were some of the earliest rights formulated in the history of the formation, evolution, and advancement of human and civil rights. The author noted that the human right to resist oppression is the result of centuries of human struggle for their rights and freedoms; it legitimizes the right of a particular people, at a particular time, for particular reasons, to resist oppressive power and any attempt to usurp power in order to protect or restore constitutional order. The right to resist oppression is a fundamental human right. It should only be exercised for the purpose of preserving the constitutional order, not for overthrowing it violently.

The author states that the right of resistance is closely connected with the right of revolt and revolution. The subjects and objects of resistance are defined as people, social groups, and individual citizens in particular. Resistance is aimed at officials, state or local authorities, and other political institutions that are the targets of action. These goals fall under the power of the state.

The study specifically examined the constitutional provisions of various countries worldwide, including the Republic of Estonia, the Federal Republic of Germany, the Slovak Republic, the Greek Republic, the Portuguese Republic, the Czech Republic, and Ukraine. Constitutions of countries worldwide have texts containing provisions enshrining the right to resistance and rebellion, either directly or indirectly. Basic Laws in several Western countries specifically prescribe a similar form of protest against tyranny.

The Constitution of Ukraine, recognizing the sovereign right of the people to power, provides for the possibility of changing the constitutional system of the state exclusively for the people and prohibits the usurpation of state power by any body or official of the state, as well as by citizens. This means that citizens of Ukraine have the right to civil disobedience in the form of resistance or rebellion as its varieties.

The author concludes that natural persons or groups may legitimately exercise the right to protest only after other political and legal means of protecting rights, freedoms, and forms of people's power have been exhausted and proven ineffective.

Keywords: the right to resistance, the right to revolt, revolution, democracy, tyranny, usurpation of power, legitimacy, legitimation, popular sovereignty.

Отримано 19.10.2023

© Kosilova Olha, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).8](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).8)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhorona.com/>